

РЕГІОНАЛЬНА ТРАНСКОРДОННА КООПЕРАЦІЯ — ВЕКТОР ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ

АНОТАЦІЯ. У статті систематизовано теоретичні положення та обґрунтовано методологічні підходи до формування транскордонних кластерів у рамках регіональної промислової політики Українського Придунав'я. Досліджено сутність та внутрішні взаємозв'язки промислового кластеру як фактору збільшення його конкурентоспроможності в умовах посилення інтеграційних процесів та розвитку транскордонної кооперації.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: євро регіон, транскордонний регіоналізм, євроінтеграція, кластер, конкурентоспроможність, синергетика, інновації.

АННОТАЦИЯ. В статье систематизированы теоретические положения и обоснованы методологические подходы к формированию трансграничных кластеров в рамках региональной промышленной политики Украинского Придунавья. Исследованы сущность и внутренние взаимосвязи производственного кластера как фактора роста его конкурентоспособности в условиях усиления интеграционных процессов и развития трансграничной кооперации.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: евро регион, трансграничный регионализм, евроинтеграция, кластер, конкурентоспособность, синергетика, инновации.

ANNOTATION: The article are systematized the theoretical positions and is grounded the methodological goings near forming of the transfrontal clusters within the framework of the regional industrial policy of the Ukrainian Podunav'ya. It is investigated the essence and the internal intercommunications of the industrial cluster as the factor of the increase of his competitiveness in the conditions of the strengthening of the integration processes and the development of the transfrontal co-operation.

KEY WORDS: euroregion, cross-border regionalism, the european integration, clusters, competitiveness, synergetics, and innovation.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Перспективи вступу України до Євросоюзу, в більшості випадків, визначається її суцільством у європейській стратегії транскордонного співробітництва, який наповнює цей новий статус, новим конкретним змістом. У цьому зв'язку задача формування єдиної інноваційної

інфраструктури, забезпечення ефективного використання науково-технічного потенціалу регіонів, створення умов для модернізації промисловості та прискореного розвитку її найбільш встигаючим, конкурентоспроможним сегментом набуває головне значення.

Українське Придунав'я має унікальне економіко-географічне положення, адже Дунай — одна з найважливіших транспортних артерій Європи. Після падіння «залізної завіси» нам далеко не байдужий досвід інших держав західної Європи, який демонструє розвиток процесу економічної децентралізації при наділенні прикордонних регіонів рядом економічних прав, без якого неможливо забезпечити цілісність і економічну безпеку держави, запобігти відтоку трудових і матеріальних ресурсів. Поступове переміщення акценту на регіональну економічну активність, вимагає розробки механізмів, що створюють імпульс для інноваційних процесів, стосовно до умов Придунав'я.

Аналіз досліджень і публікацій останніх років. Кластерний підхід до структурування економіки, обґрунтуванню стратегій регіональної промислової політики та підвищенню конкурентоспроможності економічних систем є загальновизнаним у розвинутих країнах. Основоположником сучасної концепції кластерів та їх впливання на формування конкурентних переваг є М. Портер. Значимий вклад у рішення проблем конкурентоспроможності регіонів та функціонування галузевих кластерів внесли Й. Шумпетер, Ф. Перру, В. Прайс, І. Ансофф. Дослідженню концепції кластерів та обґрунтуванню організаційно-економічного механізму їх формування в Україні присвячені роботи вітчизняних економістів: В. М. Гєсца [1, с. 10], Ю. М. Бажала, М. Г. Чумаченька, М. П. Войнаренка [2, с. 27], С. І. Соколенка [3, с. 31], А. Н. Кисельова та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Останні хвилі розширення Європейського союзу в контексті трансформації структурних пріоритетів та глобалізації світової економіки, спричинили необхідність пошуку нових підходів до адаптації транскордонних регіонів до нових викликів, перш за все в плані зростання їх конкурентоспроможності. В умовах направлення вектору економічної інтеграції європейських держав, у зовнішній політиці України відбулися значні зміни, які потребують розробки економічної стратегії в регіональній перспективі. Як країна прикордонна до ЄС, Україна має як перспективи, так і відповідальність розвитку транскордонних відносин з метою виконання задач визначених Угодою про партнерство та співпрацю

ЄС—Україна, що передбачає активізацію економічного росту транскордонних регіонів. Актуальність дослідження проблем транскордонної кооперації викликана, як поглибленням процесу регіоналізації України, посиленням ролі регіональної складової росту національної економіки, прагненням регіонів до розвитку міжрегіональних зв'язків, так і інтеграційними устремліннями України, кінцевою метою яких є її вступ до ЄС.

Обґрунтування теорії та методології регіональної науки, яка тісно пов'язана зі становленням нової постіндустріальної парадигми в розвитку всіх сторін життя в регіоні, включаючи як економічні, так і соціальні аспекти. Потреба в розробці нових теоретичних підходів до вирішення проблем формування й розвитку конкурентоспроможності назріла давно і вимагає вивчення світового досвіду в цьому напрямку. Україна може мати свою «Силіконову долину»: світовий досвід показує, що в країнах, де під реалізацію кластерної моделі були створені і профінансовані державні програми, економіка в цій сфері взяла різкий старт на покращення. Кластерна теорія розвитку національної економіки знаходиться на початковому етапі свого становлення для українських економістів. Тому виникає необхідність розробки прикладних аспектів створення транскордонних кластерів в Україні.

Мета дослідження. Метою дослідження є визначення перспектив використання кластерного механізму та обґрунтування кластерною стратегії щодо інноваційного розвитку українського Придніав'я в умовах посилення інтеграційних процесів та розвитку транскордонної кооперації.

Виклад основного матеріалу дослідження. Концепція транскордонного регіоналізму передбачає розвиток транскордонного співробітництва, виконує компліментарну, доповнюючу роль у процесі інтеграції, генеруючи синергічні ефекти, сприяючи формуванню у населення транскордонних регіонів нового підходу до вирішення проблем їх розвитку. Транскордонний регіоналізм спрямований на так звану субсидіарну державу, у рамках якої суспільні народи спільно розв'язують свої проблеми, закладають дружні відносини з обох сторін кордону. Він служить проявом людської гідності, шляхом реалізації демократії, субсидіарності, плюралістичного поділу праці. Об'єктом реалізації транскордонного регіоналізму є *транскордонний регіон*. Для транскордонних регіонів існує визначення Р. Шульче, який під регіоном розуміє територіальну одиницю зі спільними історичними і культурними ознаками, що має власну регіональну ідентичність, а також власні політичні та соціальні інституції, право на самостійне визна-

чення своїх потреб та інтересів. У сучасних умовах транскордонний регіон розглядається як носій конкурентних переваг і як складова конкурентоспроможності транскордонної регіональної системи. Але конкурентоспроможність транскордонних регіонів України має певні обмеження, які визначаються системою чинників.

Каталізаторами реалізації політики транскордонного регіоналізму є *єврорегіони*. В єврорегіонах створюються сприятливі умови для співпраці вздовж кордону. Це відноситься і до проведення спільних досліджень у сфері просторового розвитку, підтримки соціального, економічного розвитку у спільній Європі; обміну знаннями, технологіями; економічного, екологічного співробітництва; участі у мережі європейських кластерів. Співпрацюючи один з одним, єврорегіони відстоюють:

- регіоналістську філософію, яка підтримує принцип субсидіарності;

- справжнє партнерство регіонів з європейськими органами влади;

- вплив синергетики, спричинений прикордонним співробітництвом;

- поняття солідарності, що супроводжує близькість і спорідненість;

- роль у таких органах, як Комітет регіонів ЄС, Конгрес місцевих влад Ради Європи.

- Єврорегіони сприяють реалізації транскордонного регіоналізму через:

- просторове планування транскордонних центрів, створення полюсів росту;

- організацію транскордонних ринків зайнятості;

- формування, розбудову та модернізацію прикордонної інфраструктури, необхідного організаційного та технічного забезпечення функціонуючих прикордонних пропускних пунктів відповідно до стандартів, прийнятих у ЄС;

- створення сучасної комунікаційної системи та системи зв'язку, які необхідні для стандартизації та докорінної перебудови прикордонної інфраструктури.

Особлива роль належить формуванню інноваційної моделі транскордонного регіоналізму, яка передбачає:

- концентрацію ресурсів прикордонних регіонів на проведенні фундаментальних і прикладних досліджень за напрямками, в яких ці території мають науковий, технологічний, виробничий потенціал;

- запровадження програмно-цільового підходу до інновацій-

ної транскордонної діяльності та розширення участі малого та середнього бізнесу у інноваційній співпраці;

— формування різних організаційних форм інноваційного розвитку прикордонних регіонів.

Підвищенню конкурентоспроможності вітчизняної продукції приділяється все більша увага на всіх рівнях управління: державному, регіональному, муніципальному і внутрішньофірмовому. Особливо гостро ця проблема постає перед Україною зі вступом її до СОТ. Застосування кластерного підходу є дієвим засобом підвищення конкурентоспроможності та ролі малого і середнього бізнесу. Досвід західних країн свідчить про відсутність єдиних уніфікованих механізмів по створенню кластерів. Тому для реалізації вектору модернізації регіональної економіки на базі кластерних принципів, необхідна розробка обґрунтованої кластерної стратегії, яка включає детальний механізм формування та державної підтримки кластерів застосовуючи до умов України. В зв'язку з цим розробка методології просторового розвитку регіонів на основі кластерних принципів являється дуже актуальною та має високу практичну значимість [2, с. 30].

Світовий досвід розвинутих країн переконливо доводить як ефективність, так і неминучу закономірність появи різних видів кластерів. В останні десять—п'ятнадцять років формування кластерів стало важливою частиною державної політики в області регіонального розвитку у багатьох країнах світу. Цілями цієї політики є розвиток сектору дрібних та середніх підприємств навколо великих компаній, створення нових робочих місць, збільшення інноваційного потенціалу галузі та конкурентоспроможності регіону. В концепції стратегії довгострокового соціально-економічного розвитку України до 2015 року, виявлення та стимулювання розвитку виникаючих територіально-виробничих кластерів ставиться як один із важливіших напрямків створення загальнонаціональної системи підтримки інновацій і технологічного розвитку, забезпечуючи прорив України на світові ринки високо-технологічної продукції.

Під промисловим кластером розуміють групу територіально-локалізованих підприємств, навчально-виробничих та фінансових компаній, зв'язаних між собою по технологічному ланцюжку або орієнтованих на загальний ринок ресурсів або споживачів (мережевий взаємозв'язок), маючи мережеву форму управління, конкурентоспроможних на конкретному рівні та здатних генерувати інноваційну складову як на основі їх

конкурентоспроможних на ринках. *Кластер*, згідно теорії Майкла Портера, — це група взаємопов'язаних компаній (постачальники, виробники, посередники), що географічно є сусідами, і пов'язаних з ними організацій (освітні заклади, органи державного управління, інфраструктурні компанії), діючих в певній сфері і взаємодоповнюючих один одного [4, с. 34]. Таким чином, під кластером розуміється мережа незалежних виробничих і (або) сервісних фірм, включаючи їх постачальників, творців технологій і ноу-хау (університети, науково-дослідні інститути, інжинірингові компанії), що пов'язують ринкові інститути і споживачів, що взаємодіють між собою.

До складу напрямків державної регіональної кластерної політики відносяться:

- виявлення та моніторинг ситуації розвитку економічних кластерів на територіальному рівні, а також визначення структури кластерів;

- територіальна локалізація його окремих ланок, співфінансування аналітичних дослідів перспектив розвитку кластерів на зовнішньому ринку, оцінка виявлення кластеру на територію та соціальну сферу;

- формування комунікаційних ділянок для потенційних учасників територіальних кластерів, у тому числі за рахунок їхньої інтеграції в процес розробки та обміркування стратегії регіонального розвитку;

- сприяння консолідації учасників кластеру (в тому числі через асоціативні форми), реалізація програм сприяння виходу підприємств кластеру на зовнішні ринки, проведення спільних маркетингових досліджень та рекламних заходів, реалізація освітньої політики, узгодженої з основними представниками кластеру, забезпечення можливості комунікації та кооперації підприємств та освітніх закладів.

Як інструмент реалізації стратегії промислового розвитку регіону кластери створюють передумови реалізації великомасштабних інвестиційних проектів.

Можна виділити три головні переваги інвестування в кластери. По-перше, критична маса підприємств стає «магнітом» для подальшого залучення вітчизняного та іноземного капіталу. Великі, в тому числі міжнародні, компанії віддають перевагу інвестувати у ті регіони, де вже є створені кластери або хоча б є передумова для їх формування. По-друге, інвестування у кластери виключає реалізацію проектів кон'юнктурного характеру і, та-

ким чином, мінімізує ризик подальших інвестицій. По-третє, співробітництво в кластері та наявність загальних ініціатив акумулює приватні інвестиції і дає можливість реалізації великих проектів. Незважаючи на доведену міжнародною практикою ефективність, розвиток кластерних систем в Україні відбувається надто повільно. Тим не менш, для української економіки є вигідним створення не тільки «внутрішніх», але і *транскордонних кластерів*, передбачаючи інтенсивний обмін ресурсами та технологіями. Такі кластери зумовлюють створенню єдиного інноваційного та інформаційного простору, трансферту технологічних та управлінських рішень у сфері кластеризації промисловості, тобто забезпечуючи взаємне укріплення конкурентоспроможності регіону [5, с. 22]. Якщо розглядати Єврорегіони, як форму трансграничного економічного співробітництва, що є дуже актуальним для Українського Придунав'я, то вони сприяють у зміцненні добросусідських відносин між державами і є своєрідним інструментом для інтеграції у європейські структури. Це особливо важливо для України і Молдови в зв'язку з просуванням кордонів Євросоюзу й вступом Румунії у Європейський Союз.

Головне завдання регіональної політики полягає у визначенні пріоритетів подальшого розвитку, ретельній проробці комплексних проблем, що, у свою чергу, потребує формування принципів і застосування методів обґрунтування й створення відповідного механізму реалізації прийнятої стратегії [6, с. 11].

Регіональна політика повинна бути спрямована на кластерну концепцію розвитку, як на державному рівні, так і на рівні регіонів. Світовий досвід останніх двох десятиліть свідчить про те, що в умовах ринкової глобалізації, швидкий підйом ведучих секторів економіки може здійснюватися шляхом застосування позитивного досвіду створення соціально-інтеграційних систем і їх найбільш ефективної форми інноваційних кластерних об'єднань. Світовий і вітчизняний досвід свідчить, що кластери забезпечують сприятливі умови для інноваційного розвитку, налагодження випуску конкурентоспроможності продукції, створення нових робочих місць. Тому сприяння формуванню і розвитку кластерів повинний стати наріжним каменем стратегії соціально-економічного розвитку Українського Придунав'я, а в перспективі Єврорегіону «Нижній Дунай». Єврорегіон представляє собою територіально оформлене співробітництво кількох адміністративно-територіальних одиниць сусідніх держав, маючих загальні кордони. Населення прикор-

донних територій України, Румунії та Молдови, опинившись розділеними прикордонними стовпами, історично тяжить один до одного в силу спільності етнічних, економічних, географічних умов господарювання. Єврорегіон «Нижній Дунай» повинен стати свого роду рецептором, завдяки котрому суміжні держави, як би «проростуть» своїми прикордонними територіями, зменшуючи тим самим напругу на кордоні, створивши особливий інвестиційний клімат, відкриває нові перспективи економічного розквітання та культурного співробітництва. Розташування Придунайського регіону на перетинанні важливих міжнародних шляхів з Європи в Азію сприяє розвитку потенціалу море-господарського та транспортного комплексу, який включає три морських торговельних порти (міста Рені, Ізмаїл, Усть-Дунайск), 2 судноремонтних заводи, Державну судноплавну компанію ВАТ «Українське Дунайське пароплавство», 4 залізничних станцій; локомотивне депо, ряд підприємств автомобільного транспорту, аеропорт «Ізмаїл». Висновками сегментації регіону є те, що створений навчальний і інформаційно-аналітичний кластер буде мати технічну базу, програму подальшого просування кластерних систем, навички і досвід в аналізі й упровадженні кластерів. Також довгостроковим результатом діяльності є передача методик упровадження кластерних систем за допомогою навчального й інформаційно-аналітичного кластеру на територіях Єврорегіону «Нижній Дунай» (Румунія й Молдова). Перспективою є створення єдиної інформаційної бази на території Єврорегіону.

Висновки і перспективи подальших розробок.

1. Регіональну політику необхідно спрямувати на кластерну концепцію розвитку як на державному рівні, так і на рівні регіонів. Світовий досвід останніх двох десятиліть свідчить про те, що в умовах ринкової глобалізації, швидкий підйом провідних секторів економіки може здійснюватися шляхом застосування позитивного досвіду створення соціально-інтеграційних систем і їх найбільш ефективної форми — інноваційних кластерних об'єднань.

2. Поява кластерних систем в Україні зумовлена, по-перше, традиціями історичного розвитку економіки, а, по-друге, об'єктивними умовами розвитку виробничих систем, заснованих на використанні природного, індустриального, наукового, кадрового потенціалу країни. Важливими чинниками формування кластерів, рушійними силами механізму функціонування кластерної взаємодії і оцінювання соціально-економічних наслідків розвитку

кластерів можна вважати: а) потужний інноваційний потенціал України; б) розвиток коопераційних зв'язків між підприємствами, що є традиційним атрибутом та історичним результатом розвитку української економіки; в) її мультигалузева структура, що створює умови для розширення функціонального розвитку кластерних систем.

3. Інтенсивний розвиток кластерних систем в Україні передбачає прийняття концепції і розробку загальнонаціональної програми розвитку кластерних об'єднань на основі реалізації моделей кластерного розвитку територій, що складаються з низки послідовних організаційно-економічних взаємоузгоджених заходів, об'єднаних в системний механізм.

Світовий і вітчизняний досвід наочно свідчить, що кластери забезпечують сприятливі умови для інноваційного розвитку, налагодження випуску конкурентоспроможної продукції, створення нових робочих місць. Тому сприяння формуванню і розвитку кластерів повинний стати основою стратегії соціально-економічного розвитку Українського Придунав'я, а в перспективі Єврорегіону «Нижній Дунай». Необхідно забезпечити розробку стратегії і програми підтримки впровадження кластерних об'єднань на території Українського Придунав'я.

Література

1. *Геєць В.* Кластери і мережеві структури в економіці — тема досить цікава, але на сьогодні ще до кінця не вивчена // *Економіст.* — № 10. — 2008. — С. 10—11.
2. *Войнаренко М. П.* Кластери як полюси зростання конкурентоспроможності регіонів // *Економіст.* — №10. — 2008. — С. 27—30.
3. *Соколенко С. І.* Проблеми і перспективи посилення конкурентоспроможності економіки України на основі кластерів // *Економіст.* — №10. — Жовтень. — 2008. — С. 31—35.
4. *Портер М.* Конкуренція. — СПб. — М. — К.: Вільямс, 2001. — 207 с.
5. *Дубова А. В.* Кластери як засіб підвищення конкурентоспроможності регіонів на світових ринках // *Сборник научных трудов «Проблемы и перспективы развития сотрудничества между странами Юго-Восточной Европы в рамках Организации Черноморского экономического сотрудничества»*, Донецк. нац. ун-т, Ливадия—Донецк, Том 1. — 2007. — С. 296—301.
6. Конкурентоспроможність економіки України: Стан і перспективи підвищення / За ред. І. В. Крючкової. — К.: Основа, 2007.

Стаття подана до редакції 10.10.2011